

PAWEŁ A. LESZCZYŃSKI

NOWELIZACJA USTAWY O STOSUNKU PAŃSTWA DO KOŚCIOŁA
EWANGELICKO-AUGSBURSKIEGO NA PODSTAWIE
ART. 25 UST. 5 KONSTYTUCJI RP –
WEWNĄTRZKOŚCIELNE PRACE STUDYJNE W 2002 ROKU
ORAZ AKTUALNE PROPOZYCJE JEJ ZMIAN

1. Uchwalenie przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie wejście jej w życie 17 października 1997 r., ustanowiło nowy tryb uchwalania regulacji statusu wyznań nierzymskokatolickich w art. 25 ust. 5 ustawy zasadniczej. Umowa, o której powiada powyższy artykuł, jest niezbędnym elementem legislacyjnym bilateralnego i konsensualnego układania wzajemnych relacji między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Co prawda, w przeszłości odwoływano się częstokroć do praktyki mieszanych, parytetowych zespołów legislacyjnych, w ramach których redagowano projekty partykularnych ustaw wyznaniowych¹, jednakże odtąd praktyka ta otrzymała mocny fundament prawny, jakim jest prawna forma finalizacji rokowań i to określona konstytucyjnie, a jest nią wspomniana umowa. Wobec zaistnienia określonego wyżej nowego sposobu procedowania ustaw regulują-

---

¹ Można mówić, iż w okresie II RP w pewnej mierze stosowano w praktyce metodę bilateralną przy projektowaniu ustawy karaimskiej i muzułmańskiej, a także – choć w daleko mniejszym stopniu w odróżnieniu od dwóch powyższych – w odniesieniu do prac nad ustawą (a finalnie dekretem Prezydenta RP) o stosunku państwa do Kościoła ewangelicko-augsburskiego. W kontekście tego ostatniego zagadnienia zob. pełną chronologiczną ilustrację prac redakcyjnych – J. Gryniakow, *Ustalenie stanu prawnego dla Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego*, „Rocznik Teologiczny ChAT” (Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej) 1976, z. 1, s. 3-276.

cych stosunek państwa do poszczególnych związków wyznaniowych, a także w kontekście podpisania i ratyfikowania Konkordatu między Polską a Stolicą Apostolską, zachodzi konieczność przyjrzenia się ustawom partykularnym uchwalonym przez Sejm, w okresie przedkonstytucyjnym, to znaczy przed wejściem w życie obecnej Konstytucji. Życzeniem wielu, np. kościołów już posiadających własne odniesienia ustawowe z państwem, jest dokonanie nowelizacji „ich” aktów ustawowych, poprzez możliwość otrzymania niektórych uprawnień, które na mocy Konkordatu przyznano Kościołowi rzymskokatolickiemu we wszystkich jego obrządkach. Stosowne postulaty w tej mierze zostały przez nie zgłoszone Prezesowi Rady Ministrów albo ministrowi, któremu podlega dział administracji rządowej pod nazwą „wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne”, a zatem Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji. Jednym z tych kościołów jest posiadający uchwaloną przez Sejm RP w dniu 13 maja 1994 r. ustawę – Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP². W okresie między uchwaleniem nowej Konstytucji a jej wejściem w życie już dokonano zmiany tej ustawy, a następnie – dwukrotnie – już po wejściu jej w życie, aczkolwiek w sprawach nieobjmujących najważniejszych aspektów posłannictwa Kościoła luterańskiego³. Po wejściu w życie Konstytucji barierą uniemożliwiającą przeprowadzenie nowelizacji ustaw już obowiązujących, jak i uczynienia zadość wnioskom tych związków wyznaniowych, które dotąd „własnej” ustawy nie miały (jak np. Kościół Zborów Chrystusowych wówczas, a dziś po zmianie nazwy: Wspólnota Kościołów Chrystusowych), było stanowisko Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o trwających poszukiwaniach optymalnej formuły interpretacyjnej w odniesieniu do umowy, o jakiej wspomina art. 25 ust. 5 Konstytucji, która dałaby się przełożyć na praktykę legislacyj-

² Dz. U. Nr 73, poz. 323 z późn. zm.

³ Por. m.in. P.A. Leszczyński, *Geneza, przebieg prac legislacyjnych oraz postanowienia ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989–2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice – Bielsko-Biała 2009, s. 181-182, propozycje zmian w ustawie – s. 173-181; omówienie aktualnej regulacji – R. Bogusz, M. Lis, *Die rechtliche Lage der Evangelisch-Augsburgischen Kirche in der Republik Polen*, „Zeitschrift für evangelischen Kirchenrecht”, 50 Bd, 3 Heft, September 2005, s. 375-382

ną. Rok 2002 zawierał próbę odpowiedzi na tę i inne z nią związane wątpliwości.

2. W dniu 25 lutego 2002 r. w siedzibie Polskiej Rady Ekumenicznej w Warszawie odbyło się spotkanie konsultacyjne poświęcone praktycznym problemom implementacji art. 25 ust. 5 Konstytucji. Uczestniczyli w nim m.in. ówczesny dyrektor Departamentu Wyznań w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA) dr Andrzej Czohara, prof. Michał Pietrzak (Uniwersytet Warszawski, kierownik Zakładu Prawa Wyznaniowego), bp Janusz Narzyński, zwierzchnik Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w latach 1975-1991, Andrzej Wojtowicz (dyrektor Biura Polskiej Rady Ekumenicznej), dr Witold Brodziński (Uniwersytet Łódzki, ekspert prawny Kościoła Ewangelicko-Reformowanego), dr Maciej Lis (Uniwersytet Wrocławski, ekspert prawny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego). W trakcie wymiany opinii dyr. A. Czohara stwierdził, iż przerwanie dotychczasowego pata legislacyjnego w prawie wyznaniowym wymaga decyzji politycznej. Omówił m.in. aktualny stan prawa wyznaniowego i podkreślił, iż brak zawarcia dotąd umów ze związkami wyznaniowymi wynika z obawy o stworzenie precedensu, skutkującego pozytywnym odniesieniem się do wniosków legislacyjnych skierowanych przez wszystkie podmioty wpisane w dziale „A” *Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych*. Skutkowałoby to – w odniesieniu do organizacji prac legislacyjnych Rady Ministrów – jej „ubezważnieniem”. Podkreślił brak trybu procedowania nad realizacją art. 25 ust. 5, co wyklucza w odniesieniu do rządu zarzut niekonstytucyjności⁴. Prof. M. Pietrzak podniósł m.in. kwestię braku normatywności umowy publicznej z art. 25 ust. 5, niebędącej źródłem prawa w znaczeniu formalnym. Jednakże ustawa partykularna bez uprzednio zawartej umowy jest niekonstytucyjna. Postawił także pytanie o możliwość zastosowania kryteriów różnicujących w odniesieniu do zakreślenia kręgu podmiotów uprawnionych do regulacji, o jakiej mówi Konstytucja

⁴ *Notatka ze spotkania PRE nt. realizacji art. 25 ust. 5 Konstytucji, Warszawa, 25.02.2002 r.*, s. 1, sporządzona przez autora i znajdująca się w jego archiwum, dalej – *Notatka ze spotkania PRE*. Autor miał sposobność wzięcia udziału w rzeczonym spotkaniu dzięki uprzejmości prof. M. Pietrzaka i dyrektora Biura PRE A. Wójtowicza.

tucja. Opowiedział się także za możliwością udzielenia odmowy przez związek wyznaniowy prośbie Rady Ministrów o zmianę danej ustawy, jednakże taka odmowa nie powinna obejmować zagadnień „marginesowo” dotyczących tych podmiotów, np. przy zmianach administracyjnych dotyczących organów legitymowanych do odbioru powiadomienia o powołaniu wyznaniowej osoby prawnej. W kontekście zasady równouprawnienia wysłowionej w art. 25 ust. 1 Konstytucji, prof. M. Pietrzak skonstatował obrazowo – „Co prawda, kościoły jadą trzema klasami, ale posiłki powinny otrzymywać te same”⁵.

Dyr. A. Czohara poinformował zebranych, iż w ramach Departamentu Wyznań MSWiA prowadzone są prace nad nowelizacją ustawy o stosunku państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego z 1936 r.⁶

W tym projekcie ma być zawarty m.in. schemat procedowania nad art. 25 ust. 5 – załącznikiem do umowy ma być wynegocjowany przez obie strony projekt ustawy. W umowie będą wyodrębnione dwie kategorie przepisów: 1) związane z działalnością kultową – wymagające trybu umowy, 2) sprawy inne, np. finansowe, terminy – wymagające jedynie opinii odpowiedniego, określonego w prawie wewnętrznym organu związku wyznaniowego. Zaproponował kościołom pomysł do rozważenia polegający na zawarciu z nimi umowy *pro futuro*, w której zrzekałyby się one zastosowania trybu umownego w sprawach niedotyczących kultu religijnego i wyraziłyby zgodę na stosowanie w takich materiałach trybu opiniodawczego dla propozycji zmian „ich” ustaw wyznaniowych. Taka kategoryzacja – zdaniem mówcy – przełamałaby „błędne koło” art. 25 ust. 5 Konstytucji, który powinien być zmieniony⁷.

Wyżej zgłoszona propozycja zachowuje swoją aktualność, gdyż wiąże się z doprecyzowaniem zakresu przedmiotowego stosowania

⁵ Rzecz jasna owe trzy klasy przytoczone przez nestora polskiego prawa wyznaniowego to odniesienie do trzech dróg regulacji statusu wspólnot religijnych w Polsce, gdzie w grupie I znajduje się regulacja prawnomiędzynarodowa (konkordat) i ustawa Kościoła rzymskokatolickiego, w grupie II znajdują się te związki wyznaniowe, które mają partykularną ustawę układającą indywidualnie ich relacje z organami władzy publicznej RP, zaś w grupie III funkcjonują związki wyznaniowe wpisane do rejestru prowadzonego przez MSWiA. Słowa M. Pietrzaka w: *Notatka ze spotkania PRE*, s. 3.

⁶ Dz. U. Nr 30, poz. 240 z późn. zm.

⁷ *Notatka ze spotkania PRE*, s. 3.

umowy, tego jak dalece można definiować „sprawy wyznaniowe” podlegające trybowi umownemu. Art. 25 ust. 5 Konstytucji stanowi swoisty wyjątek od zasady autonomii parlamentu i jednostronności normowania (oczywiście przy poszanowaniu zasad konstytucyjnych i wiążących Polskę zobowiązań prawnomiędzynarodowych). Jako wyjątek nie powinien być on interpretowany rozszerzająco. Być może dla stworzenia jednakowego zakresu uprawnień należy rozważyć unormowanie w znowelizowanej ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania rodzajów spraw wymagających zastosowania drogi konsultacyjnej (tylko wydania opinii) poprzez zamknięty katalog takich materii, enumeratywnie wyliczonych. Taka nowelizacja ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania nie wymaga zastosowania trybu art. 25 ust. 5, jednakże z całą pewnością powinna być zaopiniowana przez wszystkie związki wyznaniowe, włącznie z Kościołem rzymskokatolickim, a także organizacje tychże – wpisane do działu „B” rejestru prowadzonego przez ministra SWiA.

W dniu 15 marca 2000 r. zwierzchnik Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego bp Jan Szarek skierował do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji pismo o sygnaturze 254/K/00, będące odpowiedzią na pismo z dnia 3 marca 2000 r. znak W.P-0232/35/99, w którym proszono o uwagi do rządowej autopoprawki do projektu ustawy o dostosowaniu aktów normatywnych organów administracji rządowej do Konstytucji RP. Przypomniwał w nim konstytucyjny tryb dokonywania nowelizacji ustawy o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (dalej jako: KE-A), w tym także uznania następstwa prawnego KE-A i jego osób prawnych w odniesieniu do parafii (gmin, zborów) oraz diakonatów, które należały do kościołów: Ewangelicko-Unijnych, Staroluterskiego, Ewangelickiego Kościoła Augsburskiego i Helweckiego wyznania i Braci Morawskich, działających na terytorium RP przed 1 września 1939 r.⁸

Na 10 sesji Synodu KE-A X kadencji, obradującego w dniach 2-4 listopada 2001 r. w Mikołajkach, podjęto uchwałę upoważniającą zwierzchnie władze Kościoła do podjęcia rozmów w sprawie zawarcia umowy między Rządem RP a Kościołem na gruncie art. 25 ust. 5

⁸ Kopia pisma w archiwum autora.

Konstytucji, celem wprowadzenia zmian w dotychczas obowiązującej ustawie, zapewniających równoprawne traktowanie Kościoła⁹.

Rezultatem wymiany zdań na forum Polskiej Rady Ekumenicznej w dniu 25 lutego 2002 r. była próba „odblokowania” realizacji art. 25 ust. 5 Konstytucji ze strony Departamentu Wyznań MSWiA wobec m.in. kościołów zrzeszonych w PRE, Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego i Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich. Dnia 5 kwietnia 2002 r. dyrektor wzmiankowanego Departamentu skierował pismo znak W.P-0232/8/02 do zwierzchnika KE-A ks. bp. Janusza Jaguckiego – prezesa Konsystorza, zawierające w załączeniu przygotowany stosownie do art. 25 ust. 5 Konstytucji roboczy projekt ustawy o zmianie ustawy o stosunku państwa do KE-A z uzasadnieniem i projekt umowy między Radą Ministrów i Kościołem w sprawie uzgodnienia projektu ustawy. Zaproponował przesłanie stanowiska i ewentualnych uwag do 30 kwietnia 2002 r. W razie zgłoszenia merytorycznych uwag miałyby zostać powołany 4-osobowy parytetowy zespół redakcyjny dla uzgodnienia wersji ostatecznej¹⁰. Projekty umowy i ustawy o zmianie ustawy partykularnej datowane były na 18 marca 2002 r.

Projekt umowy zawierał oznaczenie stron i cel wskazany w jej wstępie – „W celu określenia stosunków pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Ewangelicko-Augsburskim [...], w sposób określony w art. 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej Rada Ministrów [...], reprezentowana przez [miejsce nie wypełnione] i Kościół Ewangelicko-Augsburski [...], reprezentowany przez [miejsce nie wypełnione] uzgodnili, co następuje: [...]”. Art. 1 zawierał zwrot o uzgodnieniu projektu ustawy w brzmieniu określonym w załączniku do umowy. W art. 2 znalazła się obligacja Rada Ministrów do przedłożenia Sejmowi RP projektu ustawy „w najbliższym możliwym terminie”. W projekcie ustawy o zmianie ustawy zaproponowano dodanie w dotychczasowym art. 1 ust. 3 stwierdzenia następstwa prawnego, o którym była mowa wyżej. Postulowano dodanie ustępu 2a do art. 5,

⁹ *Uchwały 10. sesji X Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP*, „Zwiastun” 2001, nr 22, s. 16.

¹⁰ Kopia pisma przewodniego wraz z projektem umowy oraz projekt ustawy wraz z uzasadnieniem – w archiwum autora.

mocą którego zmiany tej ustawy związane ze sprawami majątkowymi wymagałyby jedynie opinii synodu Kościoła. Zmiana dotyczyć miała także brzmienia art. 7 ust. 2 i wprowadzenia *de facto* uznaniowego trybu nadawania osobowości prawnej innym jednostkom organizacyjnym Kościoła przez ministra SWiA – „mając na względzie potrzeby Kościoła a także bezpieczeństwo obrotu prawnego”. W art. 21 ust. 2 wprowadzono nowe brzmienie, które dawało ministrowi właściwemu do spraw oświaty i wychowania i ministrowi właściwemu do spraw zdrowia delegację do wydania rozporządzenia – na podstawie porozumienia zawartego z Konsystorzem Kościoła – do określenia szczegółów uczestniczenia przez dzieci i młodzież wyznania luterańskiego m.in. w rekolekcjach. Dotąd tym aktem prawnym jest zarządzenie. Podobną zmianę z zarządzenia na rozporządzenie przewidywano w projektowanym nowym brzmieniu art. 43 ust. 7 ustawy. Projekt przewidywał też zmiany w sprawach postępowania regulacyjnego, m.in. zakaz zbywania do zakończenia tego postępowania nieruchomości nim objętych przez Skarb Państwa, państwowe osoby prawne, jednostki samorządu terytorialnego i samorządowe osoby prawne. Wreszcie zaproponowano 2-letni termin na składanie (nowych) wniosków przez kościelne osoby prawne w postępowaniu regulacyjnym. W uzasadnieniu zaznaczono, iż uznanie następstwa prawnego kościelnych osób prawnych KE-A opiera się na analogicznych zapisach, jak w ustawie o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego i do Kościoła Chrześcijan Baptystów. Uzasadniając opiniowanie przez Kościół, a nie wyrażanie zgody w formie umowy przyszłych zmian ustawy o charakterze finansowo-majątkowym, odwołano się do Konkordatu, a ściślej zakresu przedmiotowego regulacji stosunków państwa do Kościoła katolickiego w nim nieujętego, w odniesieniu do którego (ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego z 17 maja 1989 r.) zmiany w statusie Kościoła mogą być wprowadzone tylko po zasięgnięciu opinii.

W dniu 11 kwietnia 2002 r. Prezydium Konsystorza KE-A podjęło uchwałę w sprawie powołania Zespołu Roboczego, którego zadaniem było przygotowanie propozycji umowy między Radą Ministrów a Kościołem dla całościowej regulacji jego sytuacji prawnej. W jego skład zostali powołani: bp Tadeusz Szurman, ks. Piotr Gaś, dr Maciej Lis, Lidia Błystak, Tomasz Nast, Paweł Leszczyński i Ewa Śliwka. Był

to zespół o kompetencjach doradczych względem Biskupa Kościoła, Konsystorza Kościoła i Synodu Kościoła i miał charakter czasowy¹¹.

W dniu 18 kwietnia 2002 r. Zespół Roboczy (dalej jako: Zespół) zebrał się na swoim pierwszym posiedzeniu, a na jego przewodniczącego wybrano Macieja Lisa. Zauważył on, iż przedstawiony przez stronę rządową zakres zmian jest zbyt wąski i czas dany na ustosunkowanie się do nich zbyt krótki. Jego zdaniem projekt umowy powinien korespondować w swoim kształcie i treści z umową konkordatową i w sposób całościowy regulować wzajemne relacje. Umowa taka powinna rozpoczynać się od preambuły analogicznej do tej z Konkordatu oraz z odwołaniem się do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Regulacja konkordatowa wraz z ustawą „katolicką” powinna stanowić podstawę nowego unormowania statusu Kościoła luterańskiego w RP. Omówił też mankamenty przedłożenia rządowego w części odnoszącej się do projektu ustawy o zmianie ustawy z 13 maja 1994 r.¹²

Na drugim spotkaniu Zespołu w dniu 9 maja 2002 r. poinformowano zebranych o piśmie Biskupa Kościoła do Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA, iż Kościół przedstawi swoje stanowisko wobec projektów nie do 30 kwietnia 2002 r., a do 30 czerwca 2002 r. Pani Lidia Błystak drogą korespondencyjną wyraziła wątpliwość co do możliwości dokonania zmian w ustawie, w zakresie szerszym niż to przewidywał projekt przesłany władzom Kościoła, zważywszy na to, iż jego celem jest przede wszystkim dostosowanie projektu ustawy do wymogów Konstytucji. Następnie przewodniczący Zespołu zaprezentował pierwszą część swojego projektu umowy między Radą Ministrów a KE-A. Projekt miał dwie wersje. Pierwsza (optymalna) stanowiła umowę ramową, którą mogłyby podpisać wszystkie kościoły o ustawowo uregulowanej sytuacji prawnej. Miałyby ona zastąpić ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Ustawy partyku-

¹¹ Pismo bpa J. Jaguckiego do autora zawierające m.in. odpis uchwały Prezydium Konsystorza z dnia 12 kwietnia 2001 r. znak L.dz. 2002/K/197 – w archiwum autora

¹² *Protokół ze spotkania zespołu roboczego ds. przygotowania propozycji umowy z Radą Ministrów regulującej stosunki pomiędzy Rzeczpospolitą a KEA w RP, które odbyło się w dniu 18 kwietnia 2002 r. w Ośrodku KE-A w RP przy ul. Miodowej 21 w Warszawie – kopia w archiwum autora, s. 1-3.*

larne normowałyby dalej jedynie te zagadnienia, które są specyficzne dla poszczególnych wspólnot religijnych. W drugiej wersji – jeśli zaden z pozostałych kościołów nie wyraziłby zgody na podpisanie wspólnej umowy z Radą Ministrów, projekt ów miał stanowić podstawę unormowania relacji tylko między państwem a Kościołem luterańskim. Autor oparł swój projekt umowy na odpowiednich przepisach Konstytucji, Konkordatu, ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, poszczególnych ustawach partykularnych i umowie między Republiką Słowacji a zarejestrowanymi kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Równolegle trwały prace zespołu ekspertów prawnych pod auspicjami Polskiej Rady Ekumenicznej, w ramach których dążono do przedstawienia Departamentowi Wyznań MSWiA wspólnego stanowiska kościołów członkowskich Rady w odniesieniu do sposobu implementacji art. 25 ust. 5 Konstytucji RP. Postanowiono poinformować PRE o pracach nad projektem umowy między państwem a KE-A i zaproponować pozostałym zawarcie wspólnej umowy z Radą Ministrów¹³.

Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi o ustawowo uregulowanej sytuacji prawnej w RP, będąca projektem M. Lisa, stała na gruncie holistycznej regulacji relacji między państwem a pozostałymi związkami wyznaniowymi, które już posiadały ustawę¹⁴. Zawierała wiele oryginalnych rozwiązań, np. zasadę równego traktowania kościelnych jednostek organizacyjnych z państwowymi, samorządowymi i innymi publicznymi jednostkami – w realizacji zadań pożytku publicznego (projektowany § 3 ust. 3 umowy). Jednakże nie zastosowano w nim zgodnie z zasadami techniki legislacyjnej podziału na artykuły, ustępy, punkty (analogiczny do umów międzynarodowych, a w tym Konkordatu), stosując nieadekwatny do umów i ustaw (a właściwy np. rozporządzeniom wykonawczym) podział na paragrafy i ustępy. Niejednokrotnie

¹³ *Protokół ze spotkania zespołu roboczego ds. przygotowania propozycji umowy z Radą Ministrów regulującej stosunki pomiędzy Rzeczpospolitą a KEA w RP, które odbyło się w dniu 9 maja 2002 r. w Ośrodku KE-A w RP przy ul. Miodowej 21 w Warszawie – kopia w archiwum autora, s.1-2.*

¹⁴ Projekt tej umowy został zamieszczony w opracowaniu D. Walencika, *Próba realizacji przepisu art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 1(2009), s. 158-183.

autor tego projektu umowy operował nieostryimi sformułowaniami w rodzaju „polskie tradycje” (§ 4 ust. 2 i 3) czy też stosował zwroty niestosowane raczej w polskim języku prawnym i prawniczym, jak np. „swoboda” religijna – zamiast „wolność” religijna (§ 8 ust. 2). Projekt ten zawierał liczne powtórzenia zaczerpnięte np. z ustaw partykularnych. Podstawowy mankament tego konceptu polegał na próbie zastąpienia – wbrew konstytucyjnemu katalogowi źródeł prawa powszechnie obowiązującego – aktów prawnych rangi ustawowej regulujących już w sposób zindywidualizowany (ustawy partykularne) i generalny (ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania) status związków wyznaniowych w Polsce – umową, która wobec brzmienia art. 25 ust. 5 (ustawy na podstawie umów) wskazuje ją raczej jako konieczny warunek niezbędny do uchwalenia ustawy. Umowa ta nie jest źródłem powszechnie obowiązującego prawa, a zatem nie byłaby niczym więcej jak polityczną deklaracją budowy podstaw wzajemnych stosunków, a nie skutecznym *erga omnes* aktem prawnym. Taka umowa nie mogłaby mieć klauzuli derogacyjnej wobec ustaw już obowiązujących. Naruszeniu uległaby struktura polskiego prawa wyznaniowego. Umowę tę należy odczytywać jako zbiór niejednokrotnie wartościowych postulatów *de lege ferenda* odnoszących się do zmian w ustawach partykularnych, w tym tej będącej przedmiotem niniejszego artykułu. Odmienną kwestią jest ich aplikowalność i zgoda na to strony rządowej.

W dniu 13 maja 2002 r. zostało opracowane *Stanowisko w sprawie projektów umowy pomiędzy Radą Ministrów a Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w RP oraz ustawy nowelizującej ustawę o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z dnia 18 marca 2002 r.* podpisane przez przewodniczącego Zespołu M. Lisa¹⁵. Zawierało ono m.in. stwierdzenie, iż projekt zmiany ustawy zmierza do pozbawienia KE-A wpływu na treść rozporządzenia określającego zakres stosowania Karty Nauczyciela w ewangelickich szkołach wyznaniowych¹⁶.

Na trzecim spotkaniu Zespołu w dniu 6 czerwca 2002 r. Tomasz Nast zauważył, iż dążenie do zawarcia umowy według projektu M. Lisa

¹⁵ Kopia w archiwum autora.

¹⁶ Tamże, s. 2.

oznacza wstrzymanie nowelizacji na lata¹⁷. Dodać należy również, iż koncepcja ta nie spotkała się z zainteresowaniem kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej.

W dniu 21 czerwca 2002 r. bp J. Jagucki skierował pismo do Dyrektora Departamentu Wyznań MSWiA znak L.dz.2002/K/355 (do wiadomości Polskiej Rady Ekumenicznej) z propozycją powołania zespołu redakcyjnego, który zająłby się propozycjami zapisów z 18 marca 2002 r. w odniesieniu do Kościoła luterańskiego. Z jego ramienia zostali zaproponowani bp T. Szurman i M. Lis.

W dniu 25 czerwca 2002 r. odbyło się posiedzenie Synodalnej Komisji Prawniczej w składzie: M. Lis – przewodniczący, adw. Olga Szejnert – sekretarz, adw. Dawid Binemann-Zdanowicz oraz zaproszeni goście Ewa Śliwka i Paweł Leszczyński. Poświęcone było ono informacji na temat prac nad propozycjami rządowymi. M. Lis podkreślił m.in. potrzebę zmiany Regulaminu Sejmu w odniesieniu do projektów ustaw na podstawie art. 25 ust. 5 tak, by uniknąć „manipulowania” przy już wynegocjowanych projektach umów i ustaw. Z kolei D. Binemann-Zdanowicz optował za tym, by umowa wymagana zgodnie z art. 25 ust. 5 stwierdzała, że strony ustaliły wzajemne relacje, których zakres reguluje ustawa z 1994 r.¹⁸ W tym znaczeniu, przy zastosowaniu „odesłania” w umowie do wynegocjowanego projektu ustawy, a więc pod kątem proceduralnym, propozycja tego członka Synodalnej Komisji Prawniczej była zgodna z duchem propozycji Departamentu Wyznań MSWiA.

W dniu 25 lipca 2002 r. Dyrektor Departamentu Wyznań MSWiA A. Czohara skierował do biskupa KE-A pismo znak W.P-0232/8/02, w którym informował o zaniechaniu dalszych negocjacji¹⁹ na bazie roboczego projektu, gdyż „Departament nie posiada upoważnień do prowadzenia rozmów w sprawie kształtu umowy rządowo-kościelnej, odbiegającej od zaprezentowanej w swoim piśmie do Kościoła Ewange-

---

¹⁷ *Protokół ze spotkania zespołu roboczego ds. przygotowania propozycji umowy z Radą Ministrów regulującej stosunki pomiędzy Rzeczpospolitą a KE-A w RP, które odbyło się w dniu 6 czerwca 2002 r. w Ośrodku KE-A w RP przy ul. Miodowej 21 w Warszawie – kopia w archiwum autora, s. 1.*

¹⁸ *Protokół z posiedzenia Komisji Prawniczej, odbytego w dniu 25 czerwca 2002 r. – kopia w archiwum autora, s. 1.*

¹⁹ Choć one wówczas i wcześniej się nie toczyły, aczkolwiek były planowane.

licko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 kwietnia 2002 r.” Informował on też o w większości negatywnym stanowisku kościołów i innych związków wyznaniowych wobec rządowego przedłożenia. Podjęcie na nowo rozmów – w myśl tej deklaracji – miało być możliwe „po wypracowaniu przez stronę rządową nowej generalnej koncepcji dotyczącej umów rządowo-kościelnych [...]”²⁰. Na tym zakończyła się jedyna skoordynowana przez MSWiA próba implementacji art. 25 ust. 5 wobec wszystkich związków wyznaniowych, które już miały swoją regulację ustawową.

W dniu 27 października 2002 r. obradujący na 2 sesji w Bielsku-Białej Synod KE-A XI kadencji wydał oświadczenie, w którym wyraził zaniepokojenie brakiem inicjatywy władz państwowych zmierzającej do realizacji konstytucyjnych norm dotyczących umownej regulacji wzajemnych stosunków między państwem a Kościołem, stosownie do art. 25 ust. 5 Konstytucji. Wyrażono wobec rządu oczekiwanie niezwłocznego podjęcia działań umożliwiających realizację konstytucyjnie zagwarantowanych praw²¹.

W dniu 25 listopada 2002 r. ks. Jan Gross, Prezes Synodu Kościoła, w imieniu Rady Synodalnej skierował do Prezesa Rady Ministrów Leszka Millera *Oświadczenie Synodu*, o którym mowa wyżej, wraz z wnioskiem do rządu o zawarcie umowy z Konsystorzem KE-A, jako organem wykonawczym Synodu. Dnia 10 stycznia 2003 r. na pismo to z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów odpowiedział pismem znak W-DD-1562/2001/2003 Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Krzysztof Janik. Zaznaczył on m.in., iż w myśl art. 25 ust. 5 Konstytucji źródłem obowiązującego prawa jest ustawa, a jej podstawę

²⁰ Kopia pisma w archiwum autora.

²¹ www.luteranie.pl/www/info/0210/obrady-synodu-oswiadczenie.htm (4 listopada 2002 r.); zob. też: depesza PAP, *Polscy luteranie są zawiedzeni*, „Gazeta Wyborcza” z 28 października 2002 r., s. 19; J. Gross, *Zobrad Synodu Kościoła: Bielsko-Biała, 26-27.10.2002 r.*, „Gazeta Ewangelicka” 2002, nr 11-12, s. 43; „Jednota” 2002, nr 11, s. 23; A. Szostkiewicz, *Lutry polskie*, „Polityka” 2002, nr 49, s. 92-94; *Luteranie chcą umowy na wzór konkordatu*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 2002, nr 10, s. 1562-1563 – ks. Jan Gross, ówczesny prezes Synodu Kościoła podkreślił tu, iż Wielki Piątek jako dzień wolny od pracy dla luteran jest zagwarantowany, ale tylko „na papierze”, gdyż w praktyce trzeba ten dzień odpracować albo wziąć bezpłatny urlop (s. 1563). Zob. też: E. Czaczkowska, *Umowa jak konkordat*, „Rzeczpospolita” z 6 listopada 2002 r., s. A 7.

stanowi umowa. Państwo odpowiada m.in. za stanowienie powszechnie obowiązującego prawa i umowy te nie mogą owej kompetencji naruszać. Ponieważ nie „wykształciła się dotąd praktyka odnośnie treści i trybu przygotowania omawianych umów”, w MSWiA powołano zespół, który ma opracować projekt stanowiska rządu „określającego możliwy do zaakceptowania przez Rząd wzorzec tych umów”, a ono – przy respektowaniu w pełni prawa wspólnot religijnych – „uwzględnić będzie państwową rację stanu”. Złożoność problemu, analizy prawnicze i szerokie konsultacje w tej materii utrudniają – jak wskazywał minister – podanie terminu końca prac zespołu²².

W piśmie Konsystorza KE-A z 20 listopada 2003 r. znak L.dz. 2003/K/1072 do Roberta Kwaśniaka, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Finansów, w sprawie zaopiniowania projektów ustaw Prawo celne oraz Przepisy wprowadzające ustawę Prawo celne oraz o zmianie niektórych innych ustaw zaznaczono, iż dla zmiany art. 35 ustawy „luterskiej” – regulującego zwolnienia od opłat celnych za przesyłane z zagranicy dary dla kościelnych osób prawnych przeznaczone na cele kultu religijnego – adekwatny jest tryb art. 25 ust. 5 Konstytucji, a nie opinia Synodu Kościoła²³. Na wiosennej sesji Synodu Kościoła w dniach 17-18 kwietnia 2004 r. w Warszawie, upoważniono Konsystorz do rozpoczęcia rozmów z rządem na temat zawarcia umowy²⁴. 11 września 2004 r. X Forum Inteligencji Ewangelickiej obradujące w Wiśle-Jaworniku przyjęło *Apel*, wyrażający z troską brak implementacji art. 25 ust. 5. Został on poparty podpisami uczestników i skierowany m.in. do Prezydenta RP, marszałków Sejmu i Senatu, Ministra SWiA, Rzecznika Praw Obywatelskich²⁵.

Dnia 9 lutego 2005 r. Konsystorz skierował pismo znak L.dz. 2005/k/93 do Prezesa Rady Ministrów Marka Belki w sprawie zawarcia umowy z rządem. Z kolei 2 lutego 2006 r. wystosowano pismo do Prezesa Rady Ministrów Kazimierza Marcinkiewicza za pośrednic-

²² Kopie obu pism w archiwum autora.

²³ Kopia pisma w posiadaniu autora.

²⁴ *Umowa z Państwem, rozbudowa Miodowej – wiosenna sesja Synodu Kościoła*, „Zwiastun” 2004, nr 8, s. 17.

²⁵ Kopia tekstu *Apelu* w archiwum autora.

twem MSWiA znak L.dz. 2006/K/67, stanowiące uzupełnienie do tego z roku 2005. Do tego wystąpienia załączono projekt nowelizacji ustawy z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. W uzasadnieniu podkreślono, że ustawodawca nie wypowiedział się dotąd w sprawie nieruchomości będących nadal – według zapisów w księgach wieczystych – własnością nieistniejących po 1945 r. w Polsce kościołów (czyli np. Staroluterskiego, określony w art. 39 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy), a które ani prawnie, ani faktycznie nie zostały przejęte przez Skarbu Państwa. W związku z tym część nieruchomości owych nieistniejących już kościołów ma status „ziemi niczyjej”. W okresie Polski Ludowej nieruchomości te nie zostały przejęte przez Skarb Państwa, a zatem nie mogą być przedmiotem postępowania regulacyjnego. Z drugiej strony nie istnieją podstawy prawne do automatycznego wpisywania do ksiąg wieczystych w ich miejsce działających tam obecnie parafii KE-A, w trybie składania wniosków o uzgodnienie treści ksiąg wieczystych. Drogą nowelizacji ustawy w tej materii doszłoby do wypełnienia luki prawnej. Zaproponowano w tej propozycji w odniesieniu do opisanej wyżej kategorii nieruchomości 4-letni okres na składanie wniosków o wszczęcie postępowania regulacyjnego, który byłby liczony od daty wejścia nowelizacji ustawy w życie. Wynika to z faktu celowego zniszczenia dokumentów nieistniejących Kościołów ewangelickich – w sposób szczególnie Kościoła Ewangelicko-Unijnego²⁶.

24 marca 2010 r. zwierzchnik KE-A bp Jerzy Samiec spotkał się z Pełnomocnikiem Rady Ministrów do spraw równouprawnienia Elżbietą Radziszewską. Ustalono, iż Kościół wystąpi do rządu o powołanie dwóch komisji, jednej do spraw wypracowania i uzgodnienia zmian w ustawie z 1994 r., a drugiej – dla prowadzenia stałego dialogu między władzami państwowymi a Kościołem²⁷.

---

²⁶ Kopia pisma wraz z propozycją nowelizacji i uzasadnieniem znajduje się w archiwum autora. Zob. także na temat postępowania regulacyjnego w odniesieniu do KE-A interesujące studia przypadków wraz z tłem historycznym: T.J. Zieliński, *Rewindykacja nieruchomości Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego na terenie Gdańska po 1989 r. (Postępowania przed Komisją Regulacyjną)*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2010, t. 13, s. 5-24.

3. Konieczna jest dyskusja o zakresie zmian w przedmiotowej ustawie, gdyż wcześniej czy później prace legislacyjne będą rozpoczęte. Zmiany we wskazanej wyżej ustawie muszą być z mocy Konstytucji RP (art. 25 ust. 5) poprzedzone umową z Radą Ministrów. Umowa ta powinna mieć charakter zbieżny z tym wzorcem, który został zaproponowany wiosną 2002 r. Kościołom zrzeszonym w PRE, przez ówczesne kierownictwo Departamentu Wyznań MSWiA.

Jej treść sprowadzała się do sformułowania, że strony (kościelna i państwowa) uzgodniły następujące zmiany w ustawie, których projekt stanowił załącznik do umowy. W sensie legislacyjnym chodzić będzie nie o uchwalenie nowej ustawy, a uchwalenie ustawy o zmianie ustawy z dnia 13 maja 1994 r. Umowa jest elementem niezbędnym konstytucyjnej procedury określania relacji Państwa do Kościołów i innych związków wyznaniowych, ale nie ma ona charakteru źródła prawa powszechnie obowiązującego w Polsce; taki charakter mają ustawy i to w nich będą zawarte wszelkie zmiany, czyli nowelizacje ustawy „luteranńskiej”.

Natomiast w projekcie umowy powinno się dążyć do przyjęcia przez Radę Ministrów zobowiązania do nadania temu projektowi trybu pilnego, co przyspieszy procedury sejmowe.

3.1. PROPOZYCJA DZIAŁAŃ WSPÓLNYCH – W KONTEKŚCIE ZMIANY USTAWY „LUTERAŃSKIEJ” – Z INNYMI KOŚCIOŁAMI ZRZESZONYMI W PRE

Istnieją cztery grupy zagadnień interesujących czy też potencjalnie interesujących kościoły zrzeszone w PRE, na gruncie postulowanych zmian we wskazanej wyżej ustawie. Na gruncie art. 14 – w związku z odesłaniem do ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania – w kontekście prawa do zwolnienia od nauki i pracy w święta niebędące dniami ustawowo wolnymi – proponuje się rozmowy z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego i rynku

---

²⁷ *Skrócona sesja – wiosenne obrady Synodu Kościoła*, „Zwiastun Ewangelicki” 2010, nr 8, s. 19. Warto odnotować, iż oprócz Komisji Wspólnej Rządu i Konferencji Episkopatu Polski, od 2008 r. funkcjonuje Wspólny Zespół Przedstawicieli Rządu RP i Świętego Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.

pracy, którym jest Minister Pracy i Polityki Społecznej, w sprawie odstąpienia od dotychczasowego obowiązku odpracowania tych dni – w odniesieniu do pracowników sektora prywatnego (bo tu mogą ów sposób ustalić pracobiorca z pracodawcą), a w odniesieniu do sektora publicznego należałoby znaleźć bardziej elastyczną formę od „odpracowania”. Obecne brzmienie sugeruje nałożenie obowiązku dodatkowej pracy z tytułu przynależności do wyznań nierzymkokatolickich. Z tego tytułu, że np. Wielki Piątek nie jest dniem ustawowo wolnym, nie można „dokładać” pracy np. wiernym kościołów ewangelickich. To problem, który warto negocjować z rządem w formule PRE + Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich + Kościół Adwentystów Dnia Siódmego (dla dwóch ostatnich doniosła jest kwestia sobót).

Na gruncie art. 15 ust. 2 – problem limitów przy prowadzeniu nauczania religii ewangelickiej w ramach pozaszkolnych punktów katechetycznych. Wywołuje to niejednokrotnie problemy w środowisku diasporalnym. Należałoby w rozmowach z Ministrem Edukacji Narodowej postulować zmianę rozporządzenia z 14 kwietnia 1992 r. o zasadach organizowania nauki religii w szkołach publicznych, drogą doprecyzowania warunków funkcjonowania pozaszkolnych form nauczania dzieci i młodzieży, stanowiących jak dotąd tytuł do zatrudniania nauczycieli lekcji religii według Karty Nauczyciela – ale na dogodniejszych organizacyjnie zasadach; większą szansę po temu stwarzają rozmowy całej PRE z resortem edukacji (m.in. mechanizm Komisji Wspólnej Rządu i PRE).

Na gruncie art. 20 ust. 1 i 2 – stałe zmienianie pór emisji programów ekumenicznych w TVP S.A., co rzutuje na nietrwałość jej porozumienia z PRE; np. można znowelizować ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania i ustanowić zupełnie nowy mechanizm w tej ważnej kwestii, jaką jest realna obecność Kościoła w telewizji publicznej. Należałoby odejść od instrumentu, jakim jest porozumienie o wątpliwej mocy prawnej – na rzecz rozporządzenia Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (a ta może je wydawać na podstawie Konstytucji) – o zasadach emisji programów religijnych kościołów zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej w jednostkach organizacyjnych publicznej radiofonii i telewizji. Rozporządzenie takie – co przesądziłaby wskazana wyżej nowelizacja ustawy o gwarancjach – byłoby wydane w porozumieniu (a zatem nie jednostronnie!) z kościołami zrzeszonymi

w PRE. Ono w sposób bardziej trwały i na wysokim poziomie normatywnym (rozporządzenie jako źródło prawa powszechnie obowiązującego) zabezpieczyłoby postulat realnej obecności medialnej także Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Oczywiście poza zakresem tychże rozważań są kwestie dzisiejszych możliwości masowego komunikowania się, będących w swobodnej gestii jednostek i ich wspólnot.

3.2. PROPOZYCJE ZMIAN REDAKCYJNYCH W USTAWIE Z 13 MAJA 1994 R.

Art. 4 ust. 3, art. 7 ust. 2, art. 43 ust. 1, ust. 5 i ust. 7 zwrot „Minister – Szef Urzędu Rady Ministrów” zastąpić nowym, zgodnym z ustawą o działach administracji rządowej zwrotem – „minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych”, w odpowiedniej odmianie.

Art. 8 ust. 3 pkt 1 – zastąpić zwrot „minister właściwy do spraw wyznań religijnych” adekwatnym do zmian, jakie wprowadziła ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym – „minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych”.

Art. 17 ust. 2 – zastąpić zwrot „Minister Edukacji Narodowej” sformułowaniem zgodnym z przywołaną wyżej ustawą o działach administracji rządowej „minister właściwy do spraw oświaty i wychowania”.

Art. 21 ust. 2 – zastąpić zwrot „Minister Edukacji Narodowej” zwrotem wskazanym wyżej, a termin „Minister Zdrowia i Opieki Społecznej” sformułowaniem „minister właściwy do spraw zdrowia”.

Art. 46 – istnieje pilna potrzeba aktualizacji załącznika do ustawy, w związku z utworzeniem wielu nowych parafii KE-A, np. w Białymstoku czy w Pile.

3.3. PROPOZYCJE ZMIAN MERYTORYCZNYCH W USTAWIE

W art. 5 – skreślić brzmienie dotychczasowego ust. 5, który jest zbędny w świetle konstytucyjnej regulacji art. 25 ust. 5, na nowo określa-

jącego procedurę zmian ustaw już obowiązujących, a także dodanie nowego ust. 2 w brzmieniu: „Sprawy będące przedmiotem zainteresowania Państwa i Kościoła mogą być przedmiotem obrad Wspólnego Zespołu Rady Ministrów i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego”. Już obecnie ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania przewiduje sposobność powoływania bilateralnych komisji państwa z danym związkiem wyznaniowym. Na gruncie tej ustawy z prawa tego skorzystał Kościół prawosławny w 2008 r., gdy powołano Wspólny Zespół św. Soboru Biskupów PAKP i Rady Ministrów. Komisja Wspólna Rządu i Konferencji Episkopatu Polski działa na podstawie ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego. Skutkiem nowej redakcji art. 5 ust. 2 będzie daleko idące podniesienie poziomu reprezentacji KE-A w jego kontaktach z rządem, co potencjalnie może umożliwić sprawniejsze rozwiązanie różnych problemów, które mogą się pojawić na gruncie praktyki administracyjnej. Dodatkowym argumentem jest zakotwiczenie tak projektowanego Zespołu w filozofii art. 25 ust. 3 Konstytucji RP – współdziałania Kościoła i państwa dla dobra człowieka i dobra wspólnego.

W art. 19 ust. 2 po słowach „w Warszawie” wprowadzić przecinek i dodać słowa „której status regulują odrębne przepisy”²⁸. Jest to o tyle ważne, że w 2000 r. została uchwalona ustawa o Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, a tym samym jej działalność otrzymała zakotwiczenie w solidnym fundamencie prawnym. Poprawka ta spowoduje – w razie potrzeby – odesłanie do tego aktu prawnego.

W odniesieniu do (nowej) realizacji art. 21 ust. 3 w związku z ust. 1 – konieczne jest wydanie rozporządzenia ministrów właściwych do spraw oświaty i wychowania (w obecnej strukturze Rady Ministrów – Ministra Edukacji Narodowej) i zdrowia (obecnie: Minister Zdrowia)

---

²⁸ Tytułem porównania można wskazać, iż w austriackiej ustawie federalnej z 6 lipca 1961 r. o zewnętrznych stosunkach prawnych Kościoła ewangelickiego (BGBl. nr. 182/1961 z późn. zm.) w § 15 w odniesieniu do zasad funkcjonowania fakultetów teologii ewangelickiej wprowadzono cenzus wyznania dla członków gremium nauczycieli akademickich: uniwersyteckich profesorów zwyczajnych i nadzwyczajnych, emerytowanych i docentów. Natomiast w stosunku do profesorów gościnnych, docentów gościnnych i osób gościnnie prowadzących wykłady ustanowiono możliwość ich przynależności do innych kościołów – w sposób szczególny do tych, które należą do Światowej Rady Kościołów.

w sprawie warunków zapewnienia prawa wykonywania praktyk religijnych i uczestniczenia w nauczaniu religii dzieciom i młodzieży wyznania ewangelicko-augsburskiego, przebywającym w zakładach opiekuńczych i wychowawczych, sanatoriach, prewentoriach i szpitalach. Konieczne jest zatem przeniesienie treści całego dotychczasowego zarządzenia w tej sprawie z 28 listopada 1995 r. do rozporządzenia o tym samym zakresie. Zarządzenie nie jest w myśl Konstytucji RP źródłem prawa powszechnie obowiązującego, obowiązuje tylko w stosunkach wewnątrzadministracyjnych (np. wewnątrzzakładowych). Występuje tu niedostosowanie źródeł prawa do Konstytucji, które musi być naprawione w imię egzekwowalności prawa. Powoływanie się na obowiązywalność tego (i nie tylko tego) zarządzenia, może z punktu widzenia konstytucyjnego budzić wątpliwości, na które nie może być miejsca.

W stosunku do art. 23 ust. 3 – po końcowych słowach „środku masowego przekazu” postawić przecinek i dodać słowa „w tym poprzez Internet”. Wydaje się, iż w stosunku do tej kategorii wiernych, wzięwszy pod uwagę np. internetowe transmisje nabożeństw z Kościoła Jezusowego w Cieszyńcu, należałoby rozszerzyć katalog instrumentów łączności z Kościołem w warunkach izolacyjnych. Ponadto tego rodzaju możliwość nie powinna wpływać negatywnie na rytm funkcjonowania tych placówek w dni świąteczne. Dodatkowym czynnikiem jest częstotliwość korzystania z tego medium przez młodzież (kwestia oddziaływania pastoralnego).

Dodanie art. 23 a o treści: „Gwarantuje się poszanowanie tajemnicy duszpasterskiej we wszystkich jej przejawach”. Termin „tajemnica duszpasterska” jest pojęciem szerszym od „tajemnicy spowiedzi”. On obejmuje swoim zakresem tajemnicę spowiedzi indywidualnej praktykowaną np. w Kościele katolickim, ale też inne sytuacje, np. indywidualną rozmowę wiernego z duchownym i poradnictwo duchowe na tej linii. Zarówno wierni, jak i duszpasterze muszą mieć całkowitą gwarancję, że żaden organ władzy (np. sąd, prokurator) nie będzie domagał się ujawnienia treści tych rozmów, jakie składają się także na indywidualny aspekt wolności sumienia i wyznania, i prawa do prywatności, a to również wartości chronione konstytucyjnie i międzynarodowymi umowami w zakresie praw człowieka, które są wiążące dla Polski. Już dziś np. w Kodeksie postępowania karnego funkcjonują zapisy chronią-

ce tajemnicę spowiedzi, która objęta jest zakazami dowodowymi. Jednakże w praktyce duszpasterstwa luterańskiego bardziej adekwatna jest tajemnica „duszpasterska”, a nie spowiedzi, m.in. ze względu na jej ogólny charakter. Ponadto parę lat temu w RFN sporo kontrowersji wzbudził projekt zmian prawa, autorstwa federalnego Ministra Spraw Wewnętrznych, o ograniczeniu tajemnicy duszpasterskiej (a zatem i spowiedzi) ze względu na walkę z terroryzmem. Podobne rozwiązanie na gruncie polskim godziłoby m.in. w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP (zasada poszanowania wzajemnej autonomii i niezależności państwa i Kościoła). Jednakże normy prawne tworzy się nie tylko na dobre dni, ale i na gorsze, stąd powyższa propozycja gwarancji dla posłannictwa Kościoła.

Dodanie do art. 24 nowych ustępów, które zawierałyby dotąd nieobecne w tej ustawie, ale i w ustawie o gwarancjach wolności sumienia i wyznania gwarancje dla możliwości tworzenia fundacji przez kościelne osoby prawne. To *lex specialis* do ustawy o fundacjach, ale potrzebne ze względu na kościelną specyfikę i coraz szerszą praktykę powoływania fundacji, np. w kontekście stałego wspierania renowacji zabytkowych obiektów sakralnych. Proponowane ustępy byłyby przeniesieniem adekwatnych zapisów art. 58 i 59 z ustawy o stosunku państwa do Kościoła katolickiego i ich dostosowaniem do ustroju KE-A²⁹. Oto proponowany zapis art. 24 ust. 3-8:

„3. Kościelne osoby prawne mogą zakładać fundacje. Do fundacji tych stosuje się ogólnie obowiązujące przepisy o fundacjach, ze zmianami wynikającymi z ust. 4-8.

4. Niezależnie od nadzoru publicznego, nadzór nad działalnością fundacji sprawuje kościelna osoba prawna, będąca fundatorem lub wskazana w statucie fundacji.

5. W razie stwierdzonych nieprawidłowości w zarządzaniu fundacją, właściwy organ władzy publicznej zwraca się do kościelnej osoby prawnej, sprawującej nadzór nad fundacją, wyznaczając termin nie krótszy niż trzy miesiące na spowodowanie usunięcia nieprawidłowo-

---

²⁹ Zob. H. Izdebski, *Fundacje i stowarzyszenia. Komentarz, orzecznictwo, skorowidz*, Warszawa 1999, s. 61-62.

ści. Po bezskutecznym upływie tego terminu można zastosować środki przewidziane w przepisach o fundacjach.

6. W razie konieczności poddania fundacji zarządowi przymusowemu w myśl przepisów o fundacjach, zarząd ten będzie sprawowała kościelna osoba prawna wyznaczona przez Konsystorz Kościoła.

7. Jeżeli statut fundacji nie stanowi inaczej, w razie jej likwidacji: 1) do jej majątku znajdującego się na terytorium Polski stosuje się odpowiednio przepis art. 24 ust. 8, 2) o przeznaczeniu jej majątku znajdującego się za granicą decyduje konsystorz Kościoła.

8. W razie zniesienia kościelnej osoby prawnej, jej majątek przechodzi na nadrzędną kościelną osobę prawną, a jeżeli taka osoba nie istnieje lub nie działa w Polsce, majątek ten przechodzi na własność Kościoła jako całości³⁰.

Celowe wydaje się dodanie art. 25a, który wzorem Konkordatu między RP a Stolicą Apostolską poręczałby Kościołowi prawo posiadania dóbr kultury i zakładania instytucji kulturalnych, jak również określał warunki współpracy osób prawnych Kościoła z organami administracji publicznej (np. właściwy miejscowo Wojewódzki Konserwator Zabytków, Dyrektor Archiwum Państwowego) w odniesieniu do konserwacji, ochrony, udostępniania i upowszechniania zabytków znajdujących się w obiektach kościelnych. Konieczne będzie wsparcie finansowe władz publicznych, np. dla instalacji zabezpieczeń przeciwwłamaniowych oraz przeciwpożarowych w wielu zabytkowych obiektach sakralnych, ale też przy digitalizacji zbiorów książkowych i dokumentów składających się na dziedzictwo polskiej Reformacji luteranckiej³⁰.

Proponowany art. 25a mógłby mieć postać zapisu: „Art. 25a. 1. Kościół ma prawo posiadania, zakładania i tworzenia archiwów,

---

³⁰ Wybitny mediewista, były Minister Edukacji Narodowej – prof. Henryk Samsonowicz, wskazał na konieczność inwentaryzacji i digitalizacji archiwaliów kościelnych, w tym ksiąg parafialnych – *Powrót do źródeł. Pamiętnik XVIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Olsztynie 16-19 września 2009 roku*, red. J. Gancewski, N. Kasperek, A. Korytko, Olsztyn 2010, s. 149. To spostrzeżenie dotyczy też Kościoła ewangelicko-augsburskiego, ze względu na wkład do polskiej kultury. Celem tego zabiegu byłoby otwarcie źródeł kościelnych na potrzeby badań naukowych. Swoją drogą nieodzowne jest opracowanie *Instrukcji archiwalnej KE-A*, w kontekście klarownych zasad gromadzenia, konserwacji i udostępniania archiwaliów kościelnych.

muzeów, bibliotek i innych instytucji kultury w rozumieniu odrębnych przepisów. 2. Zasady współpracy w dziedzinie ochrony, konserwacji, udostępniania i upowszechniania dóbr kultury znajdujących się w gestii kościelnych osób prawnych, zostaną określone przez dwustronne komisje powołane w każdej diecezji, złożone z reprezentantów biskupa diecezjalnego i rady diecezjalnej oraz wojewody albo wojewodów właściwych miejscowo oraz organów władzy publicznej wykonujących zadania publiczne w odniesieniu do ochrony kultury i dziedzictwa narodowego”.

W art. 29 ust. 1 *in fine* proponuje się skreślić zwrot: „i jeżeli nie koliduje to z ważnymi obowiązkami służbowymi”, gdyż jest to sformułowanie nazbyt ogólne i jako takie potencjalnie dyskryminujące żołnierzy wyznania luterańskiego w kontekście możliwości korzystania z konstytucyjnie gwarantowanej wolności religijnej. Taki zapis bowiem stwarza pole do uznaniowości i uzależniania skuteczności tego prawa od różnych uwarunkowań pozanormatywnych. Godzi się podkreślić, że na mocy Konstytucji RP wolność sumienia i religii nie może być ograniczona nawet w stanach nadzwyczajnych (np. stan wyjątkowy).

Postuluje się dodanie do art. 29 nowego ust. 3: „3. Poręcza się swobodny kontakt kapelanów wojskowych także z personelem wojskowym i cywilnym obcych jednostek wojskowych – w tym z państw członków Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego, stacjonujących na terytorium Polski na podstawie odrębnych przepisów i umów międzynarodowych”.

Powyższe jest o tyle istotne, iż dotyczy Korpusu Północno-Wschodniego NATO (Polska – Dania – Niemcy) w Szczecinie, a także oddziałów amerykańskich do obsługi rakiet Patriot, przebywających na podstawie umowy typu NATO – SOFA (Status of Forces Agreement) z 2010 r. Istotne jest budowanie kontaktów między polskimi kapelanami ewangelickimi a żołnierzami, którzy pełnią swoją służbę w tych i innych jednostkach – także w ramach współpracy z tamtejszymi korpusami kapelańskimi, celem m.in. wymiany doświadczeń w budowaniu programów duszpasterskich.

Postuluje się nowe brzmienie art. 31 ust. 1: „Art. 31. 1. Ewangelickim Duszpasterstwem Wojskowym kieruje Ewangelicki Biskup

Wojskowy, którego mianuje i odwołuje minister właściwy do spraw obrony narodowej na wniosek Konsystorza Kościoła”.

Zmiany polegają na podniesieniu do rangi zapisu ustawowego określenia „Ewangelicki Biskup Wojskowy”, od dawna obecnego w Zasadniczym Prawie Wewnętrznym KE-A, w miejsce terminu „Naczelny Kapelan Wojskowy”. Bardziej zasadnicza zmiana dotyczyłaby zmiany sposobu powoływania zwierzchnika Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Odtąd byłaby to wyłączna kompetencja odpowiednich organów Kościoła – stąd sformułowanie „na wniosek”, w miejsce pozostałości systemu zwierzchnictwa państwa nad kościołem – rodem z dekretu z 1936 r., zatem nie czyniłby tego jak dotąd Minister Obrony Narodowej – „w uzgodnieniu” z Konsystorzem, co powoduje niedopuszczalną w kontekście autonomii i niezależności Kościoła (art. 25 ust. 3 Konstytucji) dwuwładzę i możliwość ingerencji czynnika państwowego w sferę duszpasterstwa specjalnego realizowanego przez Kościół. W nowej procedurze Minister Obrony Narodowej będzie związany wyłącznie personalnym wnioskiem Konsystorza w tej materii i przestanie być „współdecydem”.

Zmiana art. 31 ust. 3, poprzez nową redakcję: „3. Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego ogłasza minister właściwy do spraw obrony narodowej w formie rozporządzenia”. Proponuje się tu zmianę terminologiczną związaną z ustawą z 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (w miejsce „Minister Obrony Narodowej” – „minister właściwy do spraw obrony narodowej”), która jest późniejsza od ustawy z 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej i uchwalona po przyjęciu Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. Druga zmiana, czyli dodanie słów „w formie rozporządzenia”, wynika także z potrzeby dostosowania ustawy do konstytucyjnego katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego. Obwieszczenie Ministra Obrony Narodowej nie jest takim źródłem, a w takiej właśnie formie ogłoszono Statut Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Stąd propozycja wydania (nowego) Statutu drogą rozporządzenia, które spełnia wymóg powszechnej obowiązywalności.

Dodanie do art. 31 nowego ust. 4: „W strukturze Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego może być utworzona – na podstawie art. 7 ust. 2 ustawy – jednostka organizacyjna prowadząca działalność chary-

tatywno-opiekuńczą i opiekuńczo-wychowawczą. Szczegółowy zakres jej działalności określa statut, nadany przez Ewangelickiego Biskupa Wojskowego, w uzgodnieniu z Konsystorzem Kościoła”.

Dzięki powyższej zmianie powstanie sposobność skorzystania z tych samych możliwości, jakie już od wielu lat są udziałem Caritasu Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego, funkcjonującego w ramach Kościoła katolickiego. Powyższy nowy ustęp 4 dodany do art. 31 należy postrzegać w ramach poszerzenia posłannictwa Kościoła luterańskiego w obszarze diakonii, gdzie ze względu na liczbę osób potrzebujących wsparcia w naszym społeczeństwie pracy nie zabraknie.

Utworzona „Ewangelicka Diakonia Wojskowa” byłaby pomocna w dotarciu do żołnierzy wyznania ewangelickiego, ale także innych wyznań i niewierzących. Gdyby dziś istniała, można by wyobrazić sobie pomoc jej pracowników i wolontariuszy dla rodzin ofiar wypadku wojskowego samolotu CASA pod Mirosławcem w styczniu 2008 r. „Ewangelicka Diakonia Wojskowa” mogłaby przychodzić z pomocą żołnierzom Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie i okolicznej ludności, np. w prowincji Ghazni. Założenie powinno być takie, że nie konkurowałaby ona z diakonią KE-A, natomiast obie diakonie koordynowałyby wybrane wspólne przedsięwzięcia. W tym kontekście mogłaby się starać o fundusze zewnętrzne, np. z Europejskiego Funduszu Społecznego. We wspomnianym wyżej nowym statucie EDW byłby zapis o funkcjonowaniu „Ewangelickiej Diakonii Wojskowej” z racji jej strukturalnego powiązania z duszpasterstwem i odsyłałby on do jej statutu – jako nowej kościelnej osoby prawnej, której ogólne kierunki działania wyznaczałby Ewangelicki Biskup Wojskowy samodzielnie lub w ramach powoływanej przezeń Rady albo Konwentu Ewangelickiej Diakonii Wojskowej.

Dodanie rozdziału 4a o tytule „Duszpasterstwo w Straży Granicznej”. Do rozdziału tego zostałyby przeniesione wszystkie zapisy porozumienia nr 1 między Komendantem Głównym Straży Granicznej zawartego 7 stycznia 2008 r. zamieszczone w paragrafach od 1 pkt 3 do 11. Wskazane wyżej porozumienie jest oparte na bardzo ogólnych, a zatem nieokreślonych podstawach prawnych, do czego w pełni odnoszą się zamieszczone wyżej uwagi dotyczące obwieszczenia. Porozumienie bowiem także nie jest źródłem prawa

powszechnie obowiązującego i z tego tytułu dyskusyjna jest jego moc prawna. Stąd najlepszym odzwierciedleniem praw Kościoła w aspekcie duszpasterstwa w Straży Granicznej jest przeniesienie wszystkich merytorycznych zapisów porozumienia do znowelizowanej ustawy. To w daleko lepszy sposób ustabilizuje tę posługę duszpasterską (bo do zmiany ustawy w tym obszarze konieczna będzie zgoda Kościoła) niż nieokreślone co do swej podstawy i mocy prawnej porozumienie administracyjne. Dodatkowym argumentem jest to, że duszpasterstwo w Straży Granicznej nie kreuje odrębnej od EDW struktury; przeciwnie, ma miejsce w ramach jej wyspecjalizowanej jednostki, którą stanowi Dziekanat. Ponadto w ten sposób ustawa obejmie całość duszpasterstw specjalnych, a nie jak dotąd – jedno jest uregulowane w ustawie, a drugie w porozumieniu administracyjnym. Jest możliwy i inny wariant: najbardziej ogólne paragrafy porozumienia (od 1 pkt 3 do 5) zostałyby przeniesione do nowego rozdziału 4a, natomiast paragrafy od 6 do 11 odpowiednio odzwierciedlone w nowym Statucie EDW.

Na gruncie art. 43 wymaga namysłu sprawa przywrócenia dla Kościoła terminu do składania nowych wniosków w postępowaniu regulacyjnym, gdyż w 2011 r. upłynęło 15 lat od zakończenia składania wniosków po wejściu w życie ustawy. Ten czas znamionują liczne kwerendy archiwalne, które mogłyby dać podstawę do nowych wniosków, których złożenie w poprzedniej edycji nie było możliwe. Istnieje także np. problem w kontaktach Komisji Regulacyjnej ds. KE-A z Agencją Nieruchomości Rolnych, który wymagałby interwencji ustawodawcy – dla skuteczności postępowania. Wiąże się to także z kwestią podniesioną przez Radę Ministrów w drugiej połowie 2010 r. – likwidacji także pozostałych poza Komisją Majątkową komisji regulacyjnych. Takie posunięcie wymagałoby zgody Kościoła powziętej na gruncie art. 25 ust. 5 Konstytucji, czyli zawarcia umowy, dającej podstawę do zmiany ustawy idącej w postulowanym przez rząd (a więc i MSWiA) kierunku. Jednakże w przeciwieństwie do wskazanej wyżej Komisji Majątkowej do spraw Kościoła katolickiego, uczestnikami postępowania regulacyjnego przed Komisją Regulacyjną ds. KE-A (na mocy art. 43 ust. 2 ustawy) są też m.in. zainteresowane jednostki samorządu terytorialnego. Z tego wynika konieczność zabezpiecze-

nia na przyszłość w ustawie – w razie likwidacji luterańskiej komisji regulacyjnej – następujących standardów prawnych:

1) *res iudicata pro veritate habetur* – powaga rzeczy osądzonej, czyli postępowanie regulacyjne zakończone orzeczeniem komisji albo ugodą przed nią zawartą – nie może być wznowiane przed sądami lub innymi organami, z czym wiąże się też zasada *ne bis in idem* – zakaz procesowania się ponownie o identyczny, jak za pierwszym razem przedmiot sporu (np. tą samą nieruchomości), po prawomocnie zakończonym postępowaniu;

2) zasada ochrony praw słuszenie nabytych – jedna z fundamentalnych zasad systemu prawa, obecna w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego – także związana z tymi z pkt 1 – jeśli ona nie funkcjonowała, dochodziłoby do notorycznego kwestionowania tytułów własności, a tym samym np. żądań zwrotu nakładów poniesionych tytułem renowacji obiektów;

3) bezpieczeństwo obrotu prawnego – gdyż skutek orzeczeń i ugod w postępowaniu regulacyjnym zostały poczynione np. wpisy w księgach wieczystych, objęte tzw. rękojmnią wiary publicznej tychże ksiąg, dokumentujące zgodny z prawdą stan własności; wzruszenie tego wiodłoby do groźnego dla wszystkich chaosu w stosunkach własnościowych.

Na gruncie aktualnej redakcji art. 43 ust. 7 postuluje się (oprócz zmiany redakcyjnej podniesionej wyżej) postawienie przecinka po zwrocie „Konsystorzem Kościoła” i dodanie słów – „w formie rozporządzenia” – z identycznych uwarunkowań, jak wyrażone wcześniej. Obecne zarządzenie Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z 12 października 1994 r. normujące postępowanie regulacyjne w odniesieniu do KE-A jest niezgodne z konstytucyjnym katalogiem źródeł prawa powszechnie obowiązującego i stąd funkcjonowanie Komisji Regulacyjnej ds. KE-A powinno być poddane charakterystyce normatywnej w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych, wydanych po porozumieniu się z Konsystorzem.

4. Powyższe propozycje stanowią pewne optimum koniecznych zmian, które dadzą lepszą szatę normatywną posłannictwu Kościoła

Ewangelicko-Augsburskiego w intensywnie zmieniających się okolicznościach początku drugiej dekady XXI wieku. Propozycje te nie претенdują do miana zupełności, gdyż katalog spraw do dyskusji w kontekście objęcia ich zmodyfikowaną regulacją ustawową jest z pewnością rozbudowany. Zawsze efekt finalny procesu legislacyjnego będzie kompromisem między tym, co pożądane, a tym, co w danych uwarunkowaniach czasu i miejsca możliwe. W roku 2011 minęło 14 lat od uchwalenia i wejścia w życie Konstytucji RP. Jak wykazano wyżej, lata te obfitowały w korespondencję władz Kościoła z Prezesami Rady Ministrów oraz Ministrami Spraw Wewnętrznych i Administracji. Niestety jak dotąd wnioski *de lege ferenda* przedstawione przez Kościół nie stały się podstawą prac bilateralnego zespołu parytetowego, których zwieńczeniem byłaby zmiana ustawy partykularnej dokonana w myśl art. 25 ust. 5 Konstytucji RP. Przedstawione na przestrzeni lat 1997-2011 w literaturze przedmiotu i korespondencji Kościoła z organami władzy publicznej propozycje powinny złożyć się – po ich obustronnym przeanalizowaniu i uzgodnieniu – na zakres przedmiotowy i podmiotowy znowelizowanej ustawy. Podkreślić wypada nieadekwatność do rozwiązań konstytucyjnych koncepcji umowy z art. 25 ust. 5, która byłaby *quasi*-konkordatem i to derogującym obecną ustawę, a tym bardziej np. ustawę z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Takie całościowe widzenie umowy nie jest kompatybilne z konstytucyjnym katalogiem źródeł prawa. Również zdaniem większości doktryny prawa konstytucyjnego oraz wyznaniowego umowa ta nie jest źródłem prawa powszechnie obowiązującego. Stanowi konieczny konstytucyjnie składnik procesu regulacji wzajemnych relacji między państwem a nierzymkokatolickimi związkami wyznaniowymi. To swoista „umowa o ustawę”, do której projektu uzgodnionego przez obie strony powinna odsyłać, a nie sama rościć pretensje do zastąpienia albo powielania w swej treści ustawy. Stąd zaprezentowana wyżej koncepcja ówczesnego Departamentu Wyznań MSWiA z 18 marca 2002 r., a przedłożona biskupowi Kościoła pismem z 5 kwietnia 2002 r., była możliwie optymalną koncepcją do dalszych prac nad nowelizacją ustawy, poprzedzoną umową o uzgodnieniu projektu, który byłby załącznikiem do niej. Koncepcja takiej umowy, jak zaprezentowana w 2002 r., nie traci nic ze swojej aktualności. Być może kościoły i inne

związki wyznaniowe, którym w 2002 r. przesłano projekty opracowane przez Departament Wyznań – w poszukiwaniu najlepszej ich zdaniem formuły prawnej równouprawnienia – za bardzo przeniosły punkt ciężkości rozważań na koncepcję umowy, zamiast wypracować możliwie zgodnie propozycję zmian ich ustaw partykularnych. To jednakże w niczym nie zwalnia organu administracji wyznaniowej, jakim jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, od podejmowania prób zmierzających do przeprowadzenia zmian w ustawach partykularnych i wdrożenia prac zmierzających do regulacji statusu innych związków wyznaniowych, które nie mają „swojej” ustawy, a o nią bezskutecznie wnioskowały, częstokroć parokrotnie.

AMENDMENT OF THE ACT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN STATE
AND THE LUTHERAN CHURCH ON THE BASIS OF ARTICLE 25(5)
OF THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF POLAND:
INTRA-CHURCH STUDIES OF 2002 AND CURRENT AMENDMENT PROPOSALS

Summary

Since the enactment and entry into force of the Constitution of the Republic of Poland in 1997, there have been no amendments made to the Act of 13 May 1994 on the relationship between State and the Lutheran Church in Poland, following the constitutional procedure prescribed under of Article 25(5). The article presents the hitherto most comprehensive government's initiative of 2002 (sponsored by the Department of Religious Denominations of the Ministry of Internal Affairs and Administration) aimed to alter this, but also other religious statutes. The concept of the relationship between the act and agreement laid out in this paper is the most advantageous basis for further doctrinal debate even today. The article discusses the work of internal bodies of the Lutheran Church on this initiative, and reports on the most vital points of the "discrepancy report" in the perception of the mandatory amendments to the act. This case study shows the endeavours of one of the historically most important minority denominations in Poland to find the winning formula for regulating its relationships with the state rested on a stable and complete framework. In this context, the author outlines the "competitive," against the

governmental one, concept of the agreement stipulated by Article 25(5) of the Constitution. Its author was the chairman of the Legal Committee of the Synod of the Lutheran Church in Poland. In view of the discrepancies between the churches associated in the Polish Ecumenical Council (also the Lutheran Church) and the ministerial Department of Denominations, neither in 2002 nor later were the long-awaited changes in religious legislation instituted. The article also ponders upon the amendment proposals submitted by the Lutheran Church to public authorities in the following years. Unfortunately, they did not translate into any legislative measures. In the second part of the article, the author shares editorial suggestions and substantive changes to the “Lutheran act” based on its effective application over the years 1994-2011. The article reflects the legal status as at 15 April 2011.

Translated by Konrad Szulga